

Rekonstrukcija i obnova tradicijskog ruha u okviru projekta Ministarstva kulture „Rekonstrukcija i obnova tradicijske kulturne baštine na području Cvelferije u Županjskoj Posavini“

PRIMJER PRIMIJENJENE ETNOLOGIJE – POČETNO STANJE, REZULTATI, PERSPEKTIVE

- U članku se donosi pregled i obrazlaže stručni okvir projekta „Rekonstrukcija i obnova tradicijske kulturne baštine na području Cvelferije u Županjskoj Posavini“, s posebnim osvrtom na tradicijsko ruho i tekstilno rukotvorstvo. S obzirom na stručne smjernice, korištenje vrijedne muzejske i druge građe od kulturno-povijenog značenja kao predložaka za rekonstrukciju, te dosada uočene pozitivne pomake na terenu, za očekivati je da će ubuduće lokalna folklorna društva i angažirani pojedinci nastojati kvalitetno izrađivati i prezentirati zavičajno tradicijsko ruho.

Ključne riječi: narodna nošnja, rekonstrukcija nošnje, Cvelferija, Županjska Posavina

UVOD

U poplavi koja je koncem svibnja 2014. godine pogodila dijelove Županjske Posavine, uz ostala nepokretna i pokretna kulturna dobra, oštećeni su i uništeni brojni primjerci tradicijskog ruha (narodnih nošnji) u privatnom i društvenom vlasništvu.¹

---

1 „Termin *narodna nošnja* danas se podjednako odnosi na stariji i noviji odjevni sloj seoskog stanovništva iz zadnje četvrtine 19. i okvirno do sredine 20. st. – što je u nekim tipološkim i stilskim inačicama bila ‘redovna’ odjeća (starinski sloj), zatim prigodna, svečana (noviji sloj), te u konačnici odjevna kombinacija određenoga značenja i simbolike što je tijekom druge polovice 20. st., kao i danas, primjenjivana i u folklorno-umjetničke, turističke svrhe i/ili u medijima.“ (Bušić 2014: 168-169). Dalje u tekstu primarno ću koristiti sintagmu ‘tradicijsko ruho’. Više o etimologiji i upotrebi pojma ‘narodna nošnja’ vidjeti u: Kristić (2002/2003), Muraj (2006), Kale (2008).

Slijedom mjera Vlade Republike Hrvatske, Zakona o saniranju posljedica katastrofe na području Vukovarsko-srijemske županije (NN 77/2014) te Odluke o donošenju Programa obnove i saniranja posljedica katastrofe na području Vukovarsko-srijemske županije – obnova kulturnih dobara i kulturne infrastrukture te uspostavljanje kulturnih djelatnosti (NN 84/2014),² Ministarstvo kulture u prosincu 2014. pokreće projekt „Rekonstrukcija i obnova tradicijske kulturne baštine na području Cvelferije u Županjskoj Posavini“, kojemu je bio cilj da se, nakon sređivanja osnovnih životnih uvjeta, revitalizira kulturni život u okviru izražavanja zavičajnog identiteta prvenstveno u stradalim selima, a potom i na cijelom području *Cvelferije*.³ Plan provedbe projekta, uz nabavu glazbenih instrumenata (tambura za orkestar i tambura samica), uključuje i rekonstrukciju više od šezdeset reprezentativnih kompleta različitih inačica narodnih nošnji koje će se dati u vlasništvo tamošnjim folklornim društvima. Uz angažirane zaposlenike Ministarstva kulture – Uprave za razvoj kulture i umjetnosti, Odjela za glazbu, koji je nadležan za područje kulturno-umjetničkog amaterizma – projekt na različitim razinama realizacije uključuje veći broj pojedinaca (od etnologa, folklorista i restauratora/rekonstruktora do obrtnika i lokalnog stanovništva) i ustanova (Etnografski muzej u Zagrebu, Posudionica i radionica narodnih nošnji, Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije).

Okosnicu ovog rada čine podaci iz stručnog elaborata koji je izrađen Ministarstvu kulture za potrebe projekta koncem 2014. godine, na čemu se temeljilo i izlaganje na znanstveno-stručnom skupu Hrvatskog etnološkog društva *Baština i prirodne katastrofe. Poplave u Hrvatskoj 2014. godine – posljedice i perspektive* (25. – 26. svibnja 2015.).⁴

O PROJEKTU: PLAN PROVEDBE I DIONICI

Uvodno je navedeno da u projektu „Rekonstrukcija i obnova tradicijske kulturne baštine na području Cvelferije u Županjskoj Posavini“, radi velikog opsega i specifičnosti pojedinih etapa realizacije, sudjeluje veći broj suradnika.⁵ Ministarstvo kulture nadzire stručno, tehničko i financijsko izvršenje programa i svih subjekata koji sudjeluju u realizaciji, dok je Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-

---

2 Program obnove i saniranja posljedica katastrofe na području Vukovarsko-srijemske županije – obnova kulturnih dobara i kulturne infrastrukture te uspostavljanje kulturnih djelatnosti (NN 84/2014) odnosi se na: nepokretna kulturna dobra (crkve i sl.), pokretna kulturna dobra (fundus Zavičajnog Muzeja Stjepana Grubera u Županji) i tradicijsku kulturnu baštinu (odijevanje, stanovanje, gospodarstvo...).

3 *Cvelferija* – narodni naziv ustaljen za osam sela u Županjskoj Posavini; detaljnije u poglavlju Županijska Posavina: prostorno-povijesni okvir.

4 U izlaganju pod nazivom Pozitivan primjer primijenjene etnologije – početno stanje, rezultati, perspektive predstavljani su projekt, okviru tamošnjega amaterskog kulturno-umjetničkog stvaralaštva i obrazloženo je njihovo značenje u kontekstu potvrđivanja i iskazivanja zavičajnog identiteta. Josip Forjan u nastavnom izlaganju Projekt kao poticaj revitalizaciji tradicijskog tekstilnog rukotvorstva na području Cvelferije predstavio je faze provedbe projekta na terenu i rezultate praktičnog dijela projekta rekonstrukcije narodnih nošnji, s posebnim osvrtom na revitalizaciju tradicijskog tekstilnog rukotvorstva na području Cvelferije.

5 Faze realizacije projekta, prema temeljnom dokumentu Ministarstva kulture – plan stručne provedbe: 1. Nalazi šteta – Planiranje mjera i aktivnosti sanacije; 2. Etnološka istraživanja; 3. Izrada projektne dokumentacije – Izrada metodologije rada; 4. Rekonstrukcija ruha prema muzejskim originalima – Izrada; 5. Nabava – Izrada tradicijskih glazbala; 6. Periodična izvješća – Završno izvješće; 7. Promocija.

srijemske županije (ZAKUD), kao nositelj projekta, odgovorna za koordinaciju tehničke provedbe. Glavna koordinatorica stručne provedbe programskog dijela koji se odnosi na narodne nošnje je Katarina Bušić, viša kustosica Etnografskog muzeja u Zagrebu, voditeljica Zbirke narodnih nošnji istočne Hrvatske, a glavni stručni koordinator na terenu Josip Forjan, voditelj Posudionice i radionice narodnih nošnji. Radi potrebe stalne komunikacije s dionicima na samome terenu, u projekt su kao suradnici uključeni Karolina Tomić Žaper, voditeljica KUD-a „Posavac“ iz Vrbanje i Ivan Zlatunić, kostimograf KUU-e „Kristal Sladorana“ iz Županje – oboje poznavatelji zavičajnih folklornih tradicija.

S obzirom na to da je zahtjev Ministarstva kulture i angažiranoga stručnog kadra bio da se dijelovi tradicijskog ruha u najvećoj mogućoj mjeri izrađuju na samome terenu, u selima stradalom u poplavama i okolnim mjestima, valja istaknuti velik udio lokalne zajednice, odnosno onih pojedinaca koji su posjedovali potrebne tradicijske tekstilne vještine, primarno različite vezilačke tehnike (vez brojem i po pismu).⁶ Izrada pripadajućih tipova obuće, te gornjih odjevnih slojeva i kapa, s obzirom na posebnosti izrade, povjerena je lokalnim i drugim obrtnicima.

Rok za realizaciju projektnih zadataka je kraj 2015., a za sljedeću godinu predviđena je promocija rezultata. Završna inicijativa podrazumijeva promociju samoga projekta, odnosno realizacije svih zadanih ciljeva putem izložbene djelatnosti, revije tradicijskoga ruha, popratne publikacije te predavanja i tematskih radionica na samome terenu – ovisno o financijskim mogućnostima – da bi se krajnjim korisnicima, lokalnim folklornim društvima, pomoglo u daljnjem radu i prezentaciji zavičajnih folklornih tradicija.

OBRAZLOŽENJE REKONSTRUKCIJE I OBNOVE TRADICIJSKOG RUHA

ŽUPANJSKA POSAVINA: PROSTORNO-POVIJESNI OKVIR

Županjska Posavina zauzima južni i jugoistočni dio Vukovarsko-srijemske županije. Na jugu graniči s Republikom Bosnom i Hercegovinom (Bosanska Posavina), a na istoku sa Srbijom (Vojvodina, Srijem). Pripadajuća naselja, danas grupirana u nekoliko općina, gravitiraju uglavnom Županji, Vinkovcima i djelomice Slavonskom Brodu. Na cijelom županjskom prostoru dominira hrvatsko starosjedilačko *šokačko* stanovništvo koje još uvijek, posebice starija populacija, u velikoj mjeri govori staroštokavskim ikavskim dijalektom. Od manjinskih zajednica valja spomenuti brojniju zajednicu Bošnjaka u Gunji te Slovaka u Soljanima.

Mikroregionalno, većina naselja Županjske Posavine dijeli se u dvije teritorijalne, povijesne cjeline – *Elferiju* i *Cvelferiju*. Naziv Cvelferija danas se dosta koristi i najviše

---

6 Nažalost, na cijelom području Cvelferije tka još samo jedna žena, u Vrbanji, ali se zbog velike količine potrebnoga tankog platna nije usudila sudjelovati, tj. obvezati na izradu. Stoga je tkanje tankog, čistog, neuzorkovanog platna *misira*, kao i ukrasno *čunčanje* (starinska, u Cvelferiji zaboravljena tehnika) povjereno tkalji Ani Božinović iz Bapske.

ističe prilikom izražavanja zavičajnog identiteta stanovništva dotičnog područja, dok je naziv Elferija gotovo zaboravljen. Podjela i nazivi potječu iz vremena Vojne krajine. Ovo se granično područje prema Osmanskom Carstvu, a u sklopu 7. brodske pješake pukovnije, dijelilo na nekoliko manjih vojno-upravnih jedinica satnija, *kompanija*, *kumpanija*. Od većeg preustroja 1807. godine Županja je bila sjedište 11. satnije – *Elferije*, a selo Drenovci 12. satnije – *Cvelferije* (njem. *elf* = 11; *zwölf* = 12). Elferiji su pripadali Županja, Bošnjaci i Štitar, a Cvelferiji Drenovci, Đurići, Gunja, Posavski Podgajci, Račinovci, Rajevo Selo, Soljani i Vrbanja. Selo Strošinci ostalo je i nakon spomenutog preustroja Granice u sastavu Petrovaradinske pukovnije, a s obzirom na to da se prilikom formiranja republičkih granica u Jugoslaviji nakon Drugoga svjetskog rata (u razdoblju od 1945. do 1947.) našlo u sastavu SR Hrvatske, danas se promatra u cjelini s ostalim mjestima toga područja.

Županjsku Posavinu u zadnjoj četvrtini 19. st. zahvatile su brojne promjene. Vojna krajina, specifični administrativno-vojno-obrambeni teritorij Habsburške, odnosno kratko Austro-Ugarske Monarhije, u čijem se sastavu navedeno područje nalazilo preko 150 godina, ukinuta je 1873. godine.⁷ Do konačnog pripojenja Banskoj Hrvatskoj i uvođenja civilne uprave proteklo je još osam godina. Paralelno jača proces raspadaanja seoskih kućnih zadruga koje su do tada, posebno podržavane od vojne uprave, bile temelj gospodarskog i društvenog života. Dioba zadruga dovela je do napuštanja tradicionalnih životnih praksi na selu. Socijalnom raslojavanju stanovništva doprinijelo je i doseljavanje stranaca, uglavnom obrtnika i trgovaca, iz različitih krajeva Monarhije te većeg broja prvotno sezonskih šumskih radnika iz gorskih područja Hrvatske. Veliko šumsko bogatstvo, nekada pod krajiškom upravom, prešlo je u vlasništvo imovnih općina i državnih šumskih uprava. Količina i kakvoća drvnog materijala privukle su strane poduzetnike, uglavnom Engleze, Francuze i Mađare, koji na području Županjske Posavine razvijaju drveno-prerađivačku proizvodnju. Doseljeni stranci donosili su sa sobom i mnoge europske *novotarije* – primjerice, onovremenu visoku europsku modu i nove sportove. Domaće je muško stanovništvo izvlačenjem trupaca iz šuma i transportom do plovnih putova ili željeznice (*kirijašenjem*) zaradivalo, kako se i danas na tom području pamti i kazuje, velike količine zlatnika *dukata* pa su se mnoge starosjedilačke obitelji brzo obogatile. Naglo poboljšan ekonomski položaj domaćih obitelji ogledao se i u velikoj količini dukata kojima su se kitile djevojke-udavače i mlade udane žene. Prema Josipu Lovretiću su „*zlato i dukati odavde prešli u Krajinu*“ (1990: 121).

Sve ukratko navedene promjene na cijelom su području Županjske Posavine, a posebno u Cvelferiji, uzrokovale brojne promjene u tradicijskoj kulturi, a jedna od najuočljivijih

7 Nakon više od jednog i pol stoljeća osmanske vlasti u Slavoniji, sklapanjem mira u Srijemskim Karlovcima (između Habsburške Monarhije i Osmanskog Carstva) 1699. godine stvorene su prilike za konačno uređenje tog područja pa su Dvorska komora i Dvorsko ratno vijeće proveli podjelu Slavonije na *Paoriju*, tj. Provincijal (civilni dio) i Vojnu granicu prema Osmanskom Carstvu. Upravu i nadzor u Granici provodila su od sredine 18. st. vojno-upravna tijela, pukovnije ili regimente. Sastojale su se od manjih ustrojbenih jedinica – *kompanija*, *kumpanija*. Organizirajući život i rad u Granici/Krajini vojne su vlasti gotovo dvije stotine godina provodile niz gospodarskih, obrazovnih, zdravstvenih i vojnih mjera presudnih za daljnji razvoj ovih prostora, ostavivši dubok trag u mentalitetu i načinu života stanovništva ovoga kraja, koje i danas u prezentaciji zavičajnog identiteta ističe svoju graničarsku prošlost i ulogu „branitelja Europe od turskog jarma“.

odnosi se upravo na odijevanje, odnosno njegov rani nestanak iz svakodnevne uporabe te prihvaćanje novih, civilnih građanskih odjevnih elemenata te materijala i krojeva iz „Beča i Pešte“ – već u zadnjoj četvrtini 19. st. – posebno kod ženske populacije, što mnogi kazivači danas smatraju „gubljenjem identiteta“.

TRADICIJSKO RUHO CVELFERIJE: STANJE, PREZENTACIJA, PERSPEKTIVE

Kada se danas govori o *narodnoj nošnji Cvelferije*, uglavnom se misli na prilično ujednačeni tip svečanog narodnog ruha (bijelo temeljno ruho, crni svileni gornji odjevni predmeti, vez *zlatnom* niti tehnikama naskroz i preko papira) koje se, na tradicijskoj osnovi, oblikovalo na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće i ostalo u upotrebi okvirno do sredine 20. st. O tome ruhu, koje se od *starovirskoga* razlikovalo izgledom, krojem, materijalom i načinom ukrašavanja te je bilo primjereno mlađoj životnoj dobi (usp. Forjan 2003: 25), sačuvano je mnogo materijalnih dokaza, fotografija i sjećanja.

Narodne nošnje Cvelferije, osim nekih detalja, karakterizira materijalom, krojem, ukrasom i načinom nošenja identičan tradicijski odjevni inventar, koji prema tipološkim i stilskim karakteristikama, najviše sličnosti ima s nošnjom sela tzv. Srijemske Šokadije te onom iz šokačkih sela u istočnom Srijemu (Srbija). Na tim se područjima rano napustila svakodnevna upotreba starinskoga tradicijskog ruha, a noviji, prilično unificirani sloj, upotrebljavao se tijekom 20. st. isključivo za velike crkvene svetkovine ili na folklornoj sceni.

Kulturno-umjetnička društva iz Cvelferije najviše sudjeluju na slavonskim i srijemskim smotrama folkloru i sličnim manifestacijama, kao što su županjsko *Šokačko sijelo*, *Vinkovačke jeseni*, *Đakovački vezovi*, *Raspjevana Cvelferija*, *Kičeni Srijem* i druge. Cvelferska su sela na tim manifestacijama prepoznatljiva najviše upravo po spomenutoj inačici svečane narodne nošnje – svečanom ruhu ukrašenom zlatovezom, jer ga smatraju najreprezentativnijim i najljepšim. Na neki je način taj tip nošnje, među ostalim, jedna od istaknutijih oznaka identiteta cijele Cvelferije. Svakodnevni, *prostiji* tradicijski oblici odijevanja, na sceni su prisutni samo prilikom prikazivanja radnih običaja ili rjeđe nastupa pojedinih ženskih pjevačkih skupina.

Što se tiče odijevanja folklornih društava/skupina na tom području općenito, najveće kritike godinama su upućivane neurednom izgledu, neurednosti djevojačkih frizura i ženskih oglavlja te zanemarivanju detalja. Primjerice, žene rijetko odijevaju odgovarajući veći broj podsukanja (*donjih skuta*), koje su zapravo podloga pravilnom izgledu i slaganju gornjih *skuta* ili sukanja. Također, gornja skuta se ne slažu u pravilne uspravne nabore – *falte*. Djevojke kosu često češljaju u tzv. riblju kost, a žene nastupaju s loše složenim oglavljlama ili, u još gorem slučaju, bez njih. Osim tradicijskih oblika, na sceni se katkad mogla vidjeti suvremena obuća. Takva situacija uzrokovana je ranim napuštanjem tradicijskog ruha, nedovoljnim angažmanom pojedinih članova kulturno-umjetničkih društava, nedostatno razvijenoj svijesti o potrebi pravilnog kompletiranja i urednog odijevanja ruha te nedostatkom kontinuirane stručne konstruktivne kritike i savjeta usmjerenih na odijevanje – ili kombinacijom svih navedenih elemenata.

Devedesetih godina 20. st., u okviru svojevrsnoga kulturnog pokreta obnove i rekonstrukcije narodnih nošnji kao simbola zavičajnog i/ili nacionalnog identiteta, gotovo na svim područjima Hrvatske, i u Cvelferiji, sve više jača potreba za izradom novih dijelova nošnje, posebice za mlađe članove folklornih skupina. U ovom su razdoblju ondje uočena mnoga neuspješna, neadekvatna izvedbena rješenja: neodgovarajuće platno i tvorničke tkanine, vezovi raspoređeni na mjestima na kojima ih nije bilo, neobični ornamenti, *mustre*, kopirane s tvorničkih tkanina ili stari, ali znatno uvećani i pojednostavljeni motivi, neumjerena upotreba plastičnih *šljokica* različitih oblika – što je u pojedinim slučajevima počelo graničiti s kičem i sličiti nekom općem, stiliziranom „slavonskom kostimu“. Dojam neukusa pojačavala je i izrazito žuta, nekvalitetna sintetička nit zlatne boje, koju su vezilje, kao financijski pristupačniju, koristile u velikoj mjeri. Za izradu gornjih odjevnih slojeva, pregača i marama oko vrata, koristile su se također jeftinije tvorničke sintetičke tkanine. Suprotno tomu, izvedene su i neke uspjele rekonstrukcije cijelih odjevnih kompleta ili pojedinačnih dijelova ruha – podjednako tradicijskoga radnog i svečanog, i novijega, nastaloga pod utjecajem gradske mode od kraja 19. st. – što je više puta javnosti dosada uspješno prezentirano.⁸

Valja napomenuti kako su istraživanja tradicijskog ruha Cvelferije provedena još tijekom 2004. i 2005. godine (Bušić, Forjan), ali za cilj nisu imala obnovu i rekonstrukciju ruha, nego popunjavanje postojećih, tada vrlo manjkavih spoznaja (ili prevladavanje stereotipa) o nošnji toga područja od kraja 19. st. do danas.⁹

Rezultati istraživanja predstavljeni su katalogom i izložbom „*Najljepše si selo Cvelferije* – Narodne nošnje Cvelferije u županjskoj Posavini na primjeru nošnje sela Vrbanje“ (autori Bušić, Forjan), postavljenoj u Gradskom muzeju u Vukovaru u siječnju i veljači

8 Ovdje valja istaknuti uspješnu rekonstrukciju nošnji kojoj je vrbanjski KUD „Posavac“ pristupio 1980-ih, a koja se temeljila na nekoliko očuvanih starih originalnih primjeraka svečanoga ruha. S obzirom da se više nije moglo naći vrlo tanke pamučne niti i otkati čisto fino platno, pristupilo se izradi uzorkovanog tkanja zvanog (*na*) *pantlike* (usnivano). Za izradu gornjih slojeva odjeće (*oprega* i marama za vrat) koristila se tvornička crna svilena ili glotana tkanina, jer se starinske skupocjene svile više nisu mogle naći na tržištu. Pohvalno je da su prilikom izrade novih odjevnih elemenata u potpunosti preuzimani krojevi originala. Od tehnika ukrašavanja najviše su se primjenjivali, kao zaista za ovu sredinu tipični, bušeni bijeli *vez šlinga te zlatovez preko papira* (na marama *zavojima* za glavu i pojasevima) i *naskroz* (pregače, marame oko vrata, torbice). Ornamentika i standardni rasporedi ukrasa na ruhu preuzimani su s originalnih odjevnih elemenata. Također se pazilo na pravilno kombiniranje i kompletiranje osnovnih i dodatnih dijelova nošnje. Zahvaljujući tomu, Vrbanjci se danas uglavnom mogu pohvaliti relativnom prepoznatljivošću s obzirom na tipološke i stilske karakteristike ruha te pravilnim rasporedom starinskih motiva na pojedinim odjevnim elementima. Nekadašnji bijeli, tamburirani vezovi po pismu, iako cijenjeni kao posebno lijepa, teška i spora tehnika ukrašavanja, nisu bili zahvaćeni ovom rekonstrukcijom.

9 Podaci o narodnom životu županjskoga kraja, uključujući i tradicijsko odijevanje, razmjerno su rijetki u starijoj stručnoj literaturi. Najstariji opisi mogu se pronaći u Lovretičevoj monografiji Otok – narodni život i običaji, gdje se uz sve detalje tradicijskog života ovoga mjesta u vinkovačkoj okolini u nekoliko kraćih crtica opisuje i nošnja ostalih sela istočne Slavonije i dijelova Srijema pa tako i Posavine. Treba imati na umu činjenicu da je Lovretić susjedna područja opisivao po kazivanju svojih sumještana i temeljem nekih općih opažanja pa i ovdje određene podatke valja uzimati s dozom kritičkog opreza. Baštinjenom kulturom Županjske Posavine bavi se Janja Juzbašić, etnologinja u Zavičajnom muzeju Stjepana Grubera u Županji, a znatan doprinos u rasvjetljavanju povijesnih i etnografskih prilika u području Cvelferije predstavljaju i djela Ivica Čosića Bukvinog iz Vrbanje, povjesničar-amatera i zaljubljenika u zavičajnu baštinu. Ipak, cjelovit prikaz tradicijskog ruha istočnog dijela Županjske Posavine nikada nije učinjen. Štoviše, u dosada izdanim dvjema monografijama o hrvatskim narodnim nošnjama, to je područje tek usput spomenuto ili je potpuno izostavljeno iz prikaza (i tekstualnih i slikovnih). Istraživanje tradicijskog odijevanja u Vrbanji pokazalo se, dakle, nužnim, da bi se popunile postojeće spoznaje o tipološkim i stilskim karakteristikama ruha. Mjesto i cilj istraživanja bili su djelomice određeni i mojim emotivnim vezama s tim područjem i selom iz kojega potječe moja majka i u kojemu sam (kod bake i *dede*) provodila brojne dane djetinjstva.

2006. godine u okviru ciklusa „Baština i obnova“. Izložbom je bilo obuhvaćeno nekoliko inačica ženskoga i muškoga starinskog, *starovirskog*, kao i novijeg ruha, uključujući svečane i svakodnevne primjerke; zatim pojedinačni primjerci s reprezentativnim vezilačkim tehnikama – starinski bijeli vez po pismu (*tamburirani*), bušeni bijeli vezovi, *zlatovez* preko papira i naskroz te različite čipke. Također, bili su izloženi i drugi predmeti tradicijskoga tekstilnog rukotvorstva: različite torbice i ukrasni prekrivači (*ponjavice*), koji svjedoče o visokom izvedbenom umijeću kućne izrade tekstila i umjetničkom senzibilitetu u kromatskoj i ornamentalnoj izvedbi ukrasa.¹⁰

Nakon realizacije izložbe, oslanjajući se na rezultate istraživanja i prikupljenu građu, Posudionica i radionica narodnih nošnji pristupila je nabavi i u većoj mjeri rekonstrukciji pojedinih primjeraka tradicijskog ruha, a moj daljnji istraživački rad i općenito polje osobnoga stručnog interesa još više su oblikovani i usmjereni voditeljstvom Zbirke narodnih nošnji istočne Hrvatske (od 2012. godine).

PROJEKT MINISTARSTVA KULTURE: REKONSTRUKCIJA I OBNOVA TRADICIJSKOG RUHA

Planom rekonstrukcije i obnove narodnih nošnji obuhvaćena su u početku bila tri stradala sela, odnosno lokalna kulturno-umjetnička društva: u Gunji, Rajevom Selu i Račinovcima (24 kompleta ruha). Povećanjem raspoloživih sredstava, projekt se usmjerio na revitalizaciju kulturnog života na cijelom području Cvelferije te je odlučeno da će i ostala mjesta dobiti po dva kompleta narodnih nošnji – po jednu mušku i žensku. Donacija Ansambla narodnih plesova i pjesama Hrvatske LADO KUD-u „Sava“ iz Rajevog Sela uvrštena je temeljem dogovora s Ministarstvom kulture također u projektni okvir. Od manjinskih zajednica, projektom su obuhvaćene bošnjačke udruge BKUD „Behar“ i BKUD „Ljiljan“ iz Gunje te slovački KUD „Andrija Pekar“ (bivši KUD Matice slovačke) iz Soljana.

Broj kompleta, kao i inačice ženskoga tradicijskog ruha koje će se izrađivati, određeni su na temelju stručne etnološke studije, s obzirom na planirana financijska sredstva, procjenu stradanja određenog mjesta u poplavama u svibnju 2014. godine, razmjerno broju stanovnika i članstva u folklornim skupinama te suvremenim vrijednostima/troškovima izrade i ukrašavanja narodnih nošnji.

Planirana je izrada/rekonstrukcija reprezentativnih primjeraka/kompleta tradicijskog ruha starijeg i novijeg sloja, sa svim pripadajućim odjevnim elementima, kakvi su se na tom području oblikovali od kraja 19. st. i koji su tijekom 20. st. do danas bili i ostali simbolom zavičajnog i nacionalnog identiteta lokalnog stanovništva. Rekonstrukcija i obnova provode se prema kriterijima autentičnosti, što podrazumijeva vjernu repliku izvornika, na temelju originalnih predložaka, prije svega iz Etnografskog muzeja u Zagrebu (Zbirka narodnih nošnji istočne Hrvatske), Posudionice i radionice narodnih nošnji iz Zagreba te privatnih zbirki na terenu, koje su sačuvane i dostupne. Odabrana originalna građa potječe s kraja 19. i iz prve polovice 20. st.

---

10 Više u: Bušić 2006.

Tradicijsko ruho Cvelferije, bez obzira na relativno malu zastupljenost u odnosu na ono iz drugih obuhvaćenih krajeva u Zbirci narodnih nošnji istočne Hrvatske u fundusu Etnografskog muzeja, predstavlja najkoherentniju cjelinu i ujedno najstariji sačuvani odjevni sloj. Primjerice, u Muzeju se čuvaju: starinska suknja (*skute*) iz Vrbanje, ukrašena bijelim vezom tehnikom napuštane pružanke (bila je izložena na Gospodarsko-šumarskoj jubilarnoj izložbi 1891. u Zagrebu); nekoliko kompleta starinskog ruha ukrašenog plavim vezom u tehnici napuštane pružanke; dvije ženske košulje velikih rukava izrađenih od dviju pola platna spojenih širokim bijelim vezom pripletom; nekoliko novijih skuta ukrašenih *zlatovezom*, više tzv. švapskih oplećaka ukrašenih plošnim vezovima s pomoću bijeloga ili zlatnoga konca, nekolicina pregača, marama za leđa i svečanih rubaca za glavu – starinske *kukuljice* i noviji *zavoji*.¹¹

Planirane su, i dosada najvećim dijelom izvedene i završene, rekonstrukcije preko šezdeset (60) kompleta tradicijskog ruha. Predviđeno je više različitih odjevnih kombinacija određenih tipoloških i stilskih osobitosti, s različito kombiniranim gornjim odjevnim elementima (maramama oko vrata, pregačama, kaputima i sl.) – prema prethodno razrađenim specifikacijama, kako slijedi.

Muško svečano ruho:

- a) ljetno
- b) zimsko.

Žensko svečano ruho:

- a) starinsko ruho – *vezenka*
- b) ruho po uzoru na građansko odijevanje – suknja i bluza *rekla*
- c) novije ruho ukrašeno u cijelosti *zlatovezom*
- d) ukrašeno djelomično *zlatovezom*
- e) ukrašeno bijelim vezom (*tamburiranjem*, bušenim vezom *šlingom*, *pripletom*)
- f) ukrašeno vezom u boji.

Angažman na tako zahtjevnom i opsežnom projektu predstavljao je u stručnom smislu velik izazov, ali istodobno i zadovoljstvo – zbog mogućnosti da svoja stručna znanja primijenim i na neki način „ugradim“ u zavičajne kulturne vrijednosti. Rekonstrukcija nešto starijega odjevnog sloja može se smatrati velikom stručnom intervencijom, koja je, temeljena na istraživanju, opravdana ne samo recentnim stanjem na terenu, nego i činjenicom da se njome folklorne skupine u Cvelferiji, dosada uglavnom izuzete iz suvremenih kretanja u hrvatskom folklornom stvaralaštvu, zapravo stavljaju na isti nivo s onima u drugim područjima Hrvatske (npr. Srijem, karlovačko područje, dijelovi

---

11 Jedini, koliko je do sada poznato, na terenu sačuvani komplet temeljnog starinskog ruha *vezenke* (košulja *oplećak* i suknja *skute* ukrašene plavim vezom u tehnici napuštane pružanke) s područja Cvelferije, iz Gunje, otkupljen je za Muzej 2012. godine. Istovremeno, Posudionica i radionica narodnih nošnji otkupila je tzv. mišane skute, vezene plavim i crvenim pamučnim koncem u istoj tehnici, te pristupila rekonstrukciji pripadajućeg *oplećka* prema primjerku iz Etnografskog muzeja.

dalmatinskog zaleđa) – gdje kulturno-umjetnička društva i zainteresirani pojedinci već dva desetljeća vrijedno i kvalitetno rade na revitalizaciji tekstilnog rukotvorstva te obnovi i rekonstrukciji tradicijskoga ruha različitih stilskih i tipoloških osobitosti, iz različitih vremenskih razdoblja (zadnja četvrtina 19. st. i 20. st.). Pokazalo se da je lokalnom stanovništvu uputno dati stručne smjernice, pozitivno vrednovati dotadašnje ideje i konkretne akcije koje su sami kvalitetno realizirali i ostati im na raspolaganju u budućnosti.

ZAKLJUČAK

S obzirom na to da su se tijekom druge polovice 20. st., a posebno od 1990-ih, za potrebe folklorne primjene na području Cvelferije u određenoj mjeri izrađivale nove narodne nošnje – ruho istog tipa, bez konkretnog oslanjanja na zavičajnu tradiciju odijevanja i originalne starinske predloške s pripadajućim tehnikama izrade i ukrašavanja, s vremenom se izgubila tipološka i stilska raznolikost ruha tog područja.

Ciljevi opisanog projekta, potaknutog posljedicama poplave Save sredinom 2014. godine, jesu obnova tradicijskog ruha u mjestima stradanim u poplavama i poticanje svijesti o potrebi pravilne rekonstrukcije i obnove narodnih nošnji (materijal, tehnike izrade, ukrašavanje, ornamenti, kompletiranje odjevnih dijelova...). Za nadati se da će javno prezentiranje rezultata projekta i u okviru toga planirana predavanja o održavanju i scenskoj primjeni narodnih nošnji, biti korisna stručna smjernica za daljnju izradu i obnovu ruha na cijelom području Cvelferije, kao i poticaj lokalnim folklornim skupinama i pojedincima na očuvanje i vrednovanje zavičajnoga tradicijskog ruha i njegove folklorne primjene.

Konačno, valja napomenuti da je projekt u vrijeme dok se ovaj rad pripremao za tisak – u završnoj fazi. U okviru promocije, s Odsjekom emisija pučke i predajne kulture HRT-a dogovoreno je i započeto snimanje dokumentarnog filma o realizaciji projekta, a Ansambl LADO priprema kraću scensku izvedbu s temom folklornih tradicija Cvelferije.

Već sada se može reći da su obavljena dodatna terenska istraživanja i sam rad sa suradnicima na terenu rezultirali ne samo produbljenim stručnim spoznajama o mijenama tradicijskog ruha i izražavanju zavičajnoga identiteta na području Cvelferije, nego i novim vrijednim suradnicima, revitalizacijom tradicijskoga tekstilnog rukotvorstva (određenih tehnika) i vidljivim pozitivnim pomacima u poimanju, izradi i prezentaciji narodnih nošnji. Može se očekivati da će na tragu svega navedenog lokalna folklorna društva i angažirani pojedinci dalje nastojati kvalitetno izrađivati i prezentirati zavičajno tradicijsko ruho.

LITERATURA

Bušić, Katarina. 2006. *Najljepše si selo Cveferije – Narodne nošnje Cveferije u županjskoj Posavini na primjeru nošnje sela Vrbanje*. Zagreb: Gradski muzej Vukovar, Posudionica i radionica narodnih nošnji.

Bušić, Katarina. 2014. „Iskustva, problemi i promišljanja primijenjene etnologije: suvremena značenja i pojavnosti ‘narodne nošnje’“. *Etnološka istraživanja* 18/19: 163-188.

Forjan, Josip. 2003. *Kod bečarskog križa: narodne nošnje okolice Vukovara i Iloka*. Zagreb: Posudionica i radionica narodnih nošnji, Gradski muzej Vukovar.

Kale, Jadran. 2008. „Je li ‘narodna nošnja’ narodna?“. *Etnološka tribina* 38: 109-126.

Kristić, Karmela. 2002./2003. „Seljačka sloga i narodna nošnja u razdoblju od 1926. do 1929. i od 1935. do 1940. godine“. *Studia ethnologica Croatica* 14/15: 89-143.

Lovretić, Josip. 1990. *Otok, narodni život i običaji*. Vinkovci: Privlačica.

Muraj, Aleksandra. 2006. „Odnos građanstva spram narodne nošnje i seljačkoga tekstilnog umijeća“. *Narodna umjetnost* 43/2: 7-40.

Narodne novine 77/2014.

Narodne novine 84/2014.